

Heda Festini – sport i kritika neoliberalizma*

TOMISLAV DRETAR

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska / Institute
of Philosophy, Zagreb, Croatia
tdretar@ifzg.hr*

UDK 1Festini, H.

329.12:1

379.8:17

796.011

Izvorni znanstveni članak /

Original scientific paper

Primljeno / Received: 27. 2. 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 22. 5. 2024.

[https://doi.org/10.52685/pihfb.50.2\(100\).13](https://doi.org/10.52685/pihfb.50.2(100).13)

Sažetak

Heda Festini pisala je o sportu u članku »Slobodno vrijeme i rekreativni šport« i ustanovila je krizu suvremenog sporta. Svoju analizu utemeljila je u konceptu slobodnog vremena Vladimira Jankovića te konceptima »elitizma« i »olimpizma«. Festini pokazuje kako je sport dio šire društvene krize koja ugrožava kulturu općenito, a utemeljena je u globalnim političkim tendencijama. Problematicirajući odnos politike i sporta, Festini se poziva na svoju analizu Deweyjeva »socijalnog« liberalizma. Svrha ovog rada ogleda se u povezivanju misli Hede Festini o Deweyjevom »socijalnom« liberalizmu i njene kritike sporta. Time će se nastojati zaokružiti njena kritika neoliberalnih politika, koje su povezane s krizom kulture i sporta.

Cljučne riječi: Heda Festini, sport, Vladimir Janković, slobodno vrijeme, »socijalni« liberalizam, neoliberalizam

Uvod

O filozofiji sporta, Heda Festini piše u kratkom, ali gusto napisanom članku »Slobodno vrijeme i rekreativni šport«.¹ Festini nastoji pokazati povezanost

* Ovaj članak izrađen je u sklopu projekta *Pojam mogućnosti u filozofiji Martina Heideggera i širem povijesnom nasljeđu europskoga filozofiranja (MogMarH)* u Institutu za filozofiju u Zagrebu, praćen od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske te financiran sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021.–2026. – NextGenerationEU.

¹ Heda Festini, »Slobodno vrijeme i rekreativni šport«, *Filozofska istraživanja* 29/3 (2009), pp. 443–448. Članak je preveden na engleski jezik i izdan je u: *Jahr: Europski časopis za bioetiku*, a dodan mu je jedan kraći paragraf. Usp. Heda Festini, »Ethics and sport«, *Jahr: Europski časopis za bioetiku* 2/1 (2011), pp. 311–317.

sporta, ekonomije i politike, kako bi ukazala na krizu suvremenog sporta i problem neproduktivnog provođenja slobodnog vremena. U tom kontekstu izrazito je kritična prema suvremenom sportu, ali također i prema pokušajima rješavanja tih problema na razini etike, kao što je uobičajeno kod nekih autora koji se bave filozofijom sporta. Iz primjera koje Festini navodi proizlazi kako je danas nemoguće pristupiti problematici sporta bez istovremene kritike kapitalizma i neoliberalizma. O problematici neoliberalne ideologije Festini piše u svojim radovima o Johnu Deweyju i njegovom konceptu »socijalnog« liberalizma.² U definiciji neoliberalne ideologije u smislu povratka »ranog« liberalizma, koji je svojevremeno već kritizirao Dewey, ogleda se jedan od njenih temeljnih uvida. Degradaciju suvremenog sporta Festini u tom kontekstu prepoznaje kao krajnji rezultat takve politike na globalnoj razini, čija je glavna karakteristika smanjivanje uloge države i prepuštanje društva trendovima svjetskog tržišta.³ Problematika sporta time nužno uključuje društvenu kritiku i propitivanje politike. Festini stoga dolazi do pitanja uloge države u kontroli tržišta i nužnosti provođenja društveno korisnih reformi. Time u središte rasprave o sportu dolazi njeno razmatranje Deweyjeva »socijalnog« liberalizma, koji se nadaže kao mogućnost ostvarivanja individualne slobode i razvijanja demokratske kulture. Stoga se, prema Festini, nužno vratiti na Deweyjev »socijalni liberalizam« koji se u doba globalnog zamaha neoliberalne ideologije čini nužnim za ostvarenje istinske demokracije. Samim time, »socijalni« liberalizam relevantan je i za ostvarivanje sportskih ideala. S obzirom na povezanost sporta i politike, svrha je ovog članka povezati misli Hede Festini o sportu s Deweyjevim mislima o liberalizmu, na temelju kojih je nastojala ukazati na problem i ucrtati teorijski put njegova potencijalnog rješenja.

Povezivanje sporta i problematike slobodnog vremena

Na početku članka »Slobodno vrijeme i rekreativni šport« Festini ističe kako je problematika sporta relevantna za filozofiju, jer sa sobom nosi niz etičkih problema. Etički problemi suvremenog sporta i njihova povezanost sa

² Festini je prevela i napisala pogovor Deweyjevoj knjizi *Liberalism and social action* (*Liberalizam i društvena akcija*) iz 1935. Usp. Heda Festini, »Pogovor« u: John Dewey, *Liberalizam i društvena akcija* (Zagreb: KruZak, 2004), pp. 92–97. Na tu temu iste je godine napisala i članak pod naslovom »Dewey o društvu i akciji«. Usp. Heda Festini, »Dewey o društvu i akciji«, *Filozofska istraživanja* 24/2 (2004), pp. 399–406. Problematiku »socijalnog« liberalizma Festini je zaokružila 2011. u članku »The Contemporary Relevance of Dewey's Social Liberalism«. Usp. Heda Festini, »The Contemporary Relevance of Dewey's Social Liberalism«, *Synthesis Philosophica* 49/1 (2011), pp. 57–64.

³ Usp. Heda Festini, »Slobodno vrijeme i rekreativni šport«, pp. 447 i b447.

širim ekonomsko-političkim kontekstom stoga su u žarištu njena rada. Iz analize moglo bi se zaključiti kako je današnji sport u suprotnosti sa svojom definicijom, od koje Festini i polazi. To je etimološka definicija o kojoj Festini piše:

»Etimološki gledano, termin ‘šport’ ima značenje djelovanja u slobodno vrijeme, jer se još u srednjem vijeku u engleskom jeziku koristila skraćenica od ‘desport’ ili ‘disport’ što potječe od starofrancuskoga ‘desporter’ s doslovnim značenjem – odmaknuti se od rada. Smatra se da ta riječ znači rekreaciju i zabavu u cilju nalaženja zadovoljstva i veselja, što potiče velikodušje.«⁴

U njenom prikazu krize suvremenog sporta vidi se kako su te karakteristike sporta zapravo ugrožene izloženošću nekontroliranom tržištu, a isto tako su problematične i društvene pojave koje su vezane uz profesionalni sport. Već je iz ove etimološke definicije jasno zašto je za Festini problematika sporta nadovezana na problem slobodnog vremena, u kojemu bi se sport trebao događati kao rekreacija. Time dolazimo do jedne od glavnih okosnica ovog teksta, a to je pedagoško poimanje slobodnog vremena Vladimira Jankovića.⁵

Festini napominje kako se postanak filozofije sporta u kontinentalnoj misli može naći unutar pedagogije i u tu struju smješta Jankovićevu misao.⁶ O Jankovićevim tezama o slobodnom vremenu, Festini detaljnije piše u svojem prikazu Jankovićeve knjige *Slobodno vrijeme u teoriji i praksi*. Problematika slobodnog vremena, piše Festini, postaje značajna nakon industrijske revolucije, tj. u trenutku »visoke proizvodnosti rada«. Slobodno vrijeme tu se pokazuje kao rezultat proizvodne snage rada koji u suvremenom društvu postaje nužni predmet teorijskog bavljenja, prije svega u pedagogiji.⁷ Značaj pedagogije slobodnog vremena, prema njenoj interpretaciji Jankovićeve misli, leži u mogućnosti analize konkretnih problema provođenja slobodnog vremena i koncipiranja kulturnih sadržaja koji mogu privući širu populaciju. Ta je zadaća pedagogije nužna jer neorganizirano slobodno vrijeme ima potencijal da bude dodatno otuđujuće.⁸ Festini stoga zaključuje kako Janković poima slobodno vrijeme kao nužno povezano s radom i da je po tome blizak Marxovoj misli. Ta se bliskost vidi u Jankovićevom nastojanju definiranja slobodnog vremena koje

⁴ Ibid., p. 443.

⁵ Festini se poziva na Jankovićevu knjigu *Slobodno vrijeme u teoriji i praksi* i svoj pogovor toj knjizi. Usp. Heda Festini, »Dr. Janković: Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi, Pedagoško-književni zbor, Zagreb 1967.«, *Zadarska revija* 16/6 (1967), pp. 578–580.

⁶ Heda Festini, »Slobodno vrijeme i rekreativni šport«, p. 444.

⁷ Heda Festini, »Dr. Janković: Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi, Pedagoško-književni zbor, Zagreb 1967.«, p. 578.

⁸ Ibid., pp. 578–579.

oslobađa od otuđenosti na način da otvara prostor za neotuđeni i »stvaralački« rad.⁹ Stoga Festini i u tekstu »Slobodno vrijeme i rekreativni šport« zaključuje kako je u Jankovićevoj interpretaciji Marxa rad izvorno neotuđen i ima stvaralački karakter koji proizlazi iz slobodnog vremena. Na temelju tih distinkcija Janković dolazi do bitne uloge slobodnog vremena u ljudskoj egzistenciji, što navodi Festini i sumira:

»Slobodno vrijeme u sebi sadrži veliki potencijal koji on eksplicira preko šest čimbenika koji se zapravo trebaju institucionalizirano osigurati. Slobodno vrijeme utječe: 1) na zdravlje i pravilan fizički razvitak, 2) na intelektualni odgoj, 3) na umjetnički odgoj, 4) na radni i tehnički odgoj, 5) na društveno moralni vid pedagoške prakse, 6) na socijalizaciju osobe, pa zaključuje da je slobodno vrijeme dominantna pedagoška kategorija.«¹⁰

Sport kao način provođenja slobodnog vremena, piše Festini, Janković ukratko obrađuje u okviru izlaganja o načelu amaterizma. Iako Janković sport navodi kao bitan aspekt slobodnog vremena, Festini ustvrđuje kako tu vezu nije primjereno istaknuo. Ona stoga ističe karakteristike sporta kao »rekreacije«, a to su »kultura i fizička kultura u smislu snaženja fizičkih silnica i poticanja na obnovu psihičkih pričuva čega bi bio rezultat jačanje osobina ili pojavljivanje novih.«¹¹ Prema njenoj interpretaciji Jankovićeva koncepta slobodnog vremena sport je nužno pridružiti slobodnom vremenu, jer sport održava i razvija tijelo i karakter. Sport je u tom smislu jedan od temeljnih produktivnih načina korištenja slobodnog vremena, koje zbog današnjih konzumerističkih trendova postaje prazno vrijeme.¹² To zaključuje Festini i ističe nužnost organizacije slobodnog vremena te navodi negativne primjere kojima cjelovitije podupire tu tvrdnju (provođenje vremena u čitanju žutog tiska, gledanju nogometa, *reality showova* i cjelodnevnim odlascima u *shopping centre*). Svojom eksplikacijom Jankovićeva koncepta slobodnog vremena Festini pokazuje neodvojivost slobodnog vremena i sporta u kvalitetnom korištenju slobodnog vremena. Otuda se može zaključiti kako je sport za Festini slobodna djelatnost koja se dotiče same biti čovjeka, jer u slobodnom izvođenju sportskih aktivnosti čovjek jača svoje tijelo i osobnost. No, Festini uočava kako je slobodno vrijeme kao takvo danas ugroženo, što je vidljivo iz primjera nekvalitetnog trošenja slobodnog vremena koje ona navodi. Time je već u eksplikaciji slobodnog vremena Festini indirektno pokazala probleme koje neoliberalne politike nose svojim prodorom u slobodu

⁹ Ibid., p. 579.

¹⁰ Heda Festini, »Slobodno vrijeme i rekreativni šport«, pp. 444–445.

¹¹ Ibid., p. 445.

¹² Ibid.

slobodnog vremena. Tu je pak problematiku eksplicitno nadovezala na sport pozivanjem na koncepte »olimpizma« i »elitizma« u profesionalnom sportu.

»Elitizam« kao rezultat neoliberalne ideologije

Festini kritizira suvremeni sport pozivajući se na koncepte »olimpizma« i »elitizma«, za koje tvrdi kako su proizašli iz analitičke filozofije. »Olimpizam« podrazumijeva odlike sporta koje imaju širi društveni značaj i nose kulturne vrijednosti, kao što su poticanje zdravlja, poštena igra i postajanje primjerom zajednice, dok »elitizam« podrazumijeva postizanje maksimalne efektivnosti ljudskog tijela, kako bi se ostvarila pobjeda u natjecanju.¹³ Tu definiciju »elitizma« Festini potkrepljuje primjerima korištenja *dopinga* i prekomjernog treniranja te zaključuje kako su sportske vrline danas izgubljene. Zašto je pobjeda na sportskim natjecanjima toliko važna da narušava osnovne vrijednosti sporta, Festini pokazuje pozivajući se na filozofa sporta Breivika. Breivik opisuje negativne posljedice koje nekontrolirano tržište ima na sport, što pokazuje istraživanjem negativnog utjecaja profesionalnog sporta na zdravlje i propitivanjem odnosa sportaša, šire sportske zajednice, medija i tržišta.¹⁴ U tom se procesu, prema Festini, pojedinca sve više otuđuje od sporta, kako i samih sportaša, tako i običnih ljudi – jer sport postaje spektakl na kojem se zarađuje i kojeg se iskorištava u političke svrhe. O tom sklopu odnosa Festini zaključuje:

»Moderni elitni šport ovisi o čitavom sustavu koji obuhvaća atletu, trenera, liječnika, čitav personal poduprt znanstvenom tehnologijom, vođama, organizacijom, sponzorima, marketingom, ljudima medija, novinarima, publikom, 'fanovima'. Breivik zanimljivo ustanovljuje da se na svim poljima okrenutim prema atletici vodi borba što znači da ako se hoće polučiti uspjeh, onda se ne treba usmjeriti na atletu. Zato se događa to da on sve manje uspijeva upravljati svojim životom i često postaje samo pasivnim promatračem vlastite karijere. Kao što je atleta pion u rukama takve mašinerije, zapravo se i samim športom manipulira – među športovima se podržava neravnopravnost, npr. Nogomet se favorizira (zbog njegove velike manipulativne moći), u atletici nema ravnopravnosti, jer je minorizirana najsloženija i najteža disciplina – desetboj (razlog je isti, nema manipulativnu snagu da bi se pridobile mase, jer svojom dugotrajnošću stvara dosadu).«¹⁵

Iz navedenog citata možemo zaključiti kako su maksimizacija profita i manipulativni potencijal osnovne vrijednosti prema kojoj se profesionalni

¹³ Ibid., pp. 445–446.

¹⁴ Ibid., p. 446.

¹⁵ Ibid.

sport danas ravna. Stoga bismo mogli tvrditi kako je suvremeni sport za Festini jedan od kulturnih alata ekonomsko-političkog aparata, kojim se produbljuje otuđenje društva općenito, jer sport postaje poprište ideološke manipulacije. Ta se situacija stoga, kao što to Festini primjećuje, ne tiče samo profesionalnog sporta, već ima širi društveno-kulturni značaj. To je u prvom redu degradacija samog sporta i njegovih vrijednosti, što se može zaključiti iz njena primjera zanemarivanja desetoboja zbog izazivanja dosade. Prema tome, čini se kako se isticanje ljudskih vrlina (tjelesnih i duhovnih) stavlja u drugi plan. Festini to obrazlaže kao posljedicu globalne političko-ekonomske situacije, ističući kako se nekad za vrijeme Olimpijade nisu vodili ratovi i kako se danas na svjetskoj razini ponovno proširilo »barbarstvo«, kako ona naziva imperijalizam, a koje se ogleda u volji za ekonomskom i političkom prevlašću.¹⁶ Tako je moguće zaključiti kako je problem zapravo u globalnom političkom poretku. Pritom je ključno da se takva globalna situacija, koja oblikuje profesionalni sport, preslikava i na prosječne ljude. To je vidljivo iz primjera sporta u školama i problematičnog ponašanja navijačkih skupina koje navodi Festini. Već je od školskih dana pobjeda i profit temeljna vrijednost današnjeg sporta, jer se potiče samo postizanje čim većih uspjeha i uči se mržnja prema protivniku.¹⁷ Umjesto poticanja kulture ravnopravnosti i isticanja vrline, što Festini ističe kao odlike sporta, već u školama imamo poticanje kulture novca.

Time Festini zaokružuje svoju kritiku sporta i moralnih problema koje on donosi te se okreće potencijalnim rješenjima teoretičara sporta kao što su McNamee, Loland i Breivik. Prema njima je Festini kritična s obrazloženjem da ne shvaćaju nužnost dublje društveno-političke promjene, već se zadržavanju na razini etike sporta. Breivik, piše Festini, smatra kako bi se trebala stvoriti nova sportska elita koje će gajiti izvorne »olimpijske« vrijednosti i onda će se nametnuti kao nova vodeća elita, a time zamijeniti sadašnje tendencije.¹⁸ Festini se zapravo pita kako bi se trebao uspostaviti novi moral unutar sportske zajednice, odnosno tko će garantirati da će se sportska zajednica držati drugačijih moralnih pravila i zašto bi ih se trebali pridržavati. Potencijalan odgovor, koji se Festini nadaje, jest država, ali to bi značilo kako bi država trebala na neki način regulirati tržište.¹⁹ Time Festini dolazi do propitivanja odnosa socijalizma i demokracije, a njeno potencijalno rješenje krije se u pozivanju na Deweyjev koncept »socijalnog« liberalizma.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid., pp. 446–447.

¹⁹ Ibid., p. 447.

Interpretacija Deweyjeva »socijalnog« liberalizma

U »Slobodnom vremenu i rekreativnom športu«, govoreći o odnosu morala, tržišta i države, Festini se poziva na svoj pogovor Deweyjevoj knjizi *Liberalizam i društvena akcija*, u kojem naglašava kako je neoliberalizam zapravo jednak »ranom« liberalizmu.²⁰ O toj temi Festini je također pisala u člancima »Dewey o društvu i akciji« i »The Contemporary Relevance of Dewey's Social Liberalism« (»Suvremena važnost Deweyjeva socijalnog liberalizma«), detaljnije opisujući karakteristike »ranog« liberalizma i Deweyjevu kritiku istog.²¹ Prema njenoj interpretaciji Deweyjeve misli odlike »ranog« liberalizma najbolje se očituju u Benthamovom utilitarizmu, koji na specifičan način interpretira ekonomsku doktrinu *laissez faire*. Benthamov utilitarizam podrazumijeva kako je moral određen odnosom prema zadovoljstvu i boli, a država koči industrijski razvitak koji uvećava zadovoljstvo i time sreću pojedinaca.²² Krajnji program takvog utilitarizma, ističe Festini, je racionalno uvećavanje zadovoljstva, tako da se ono precizno odredi, izračuna i osigura. O takvom »psihologijskom« utemeljenju utilitarizma Festini zaključuje:

»Platonov utilitarizam oživljen je u Benthamovoj *moralnoj algebri*, koja nije drugo doli proračunati egoizam. U *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (1789.), on je proglasio najvišu korist kao kvantitativno najveću sreću za najveći mogući broj ljudi. Takvu se sreću može izravno uspoređivati s drugom, tako da se može dokazati koja sreća donosi najveću korist. Da bi se to uspješno unaprijed izračunalo, služimo se fiksnim tabelama karakteristika koje donose željena zadovoljstva: intenzitet, trajanje, sigurnost, približnost, plodonosnost, čistoću i ekstenzitet. Kada bi svi postupili po tabeli, postigla bi se maksimizacija zadovoljstava i minimizacija boli potaknuta od društvenog altruizma (solidarnosti).«²³

Festini primjećuje kako je prema Deweyju rezultat takvog utilitarizma »atomističko« shvaćanje čovjeka, koje nužno vodi u antagonističko shvaćanje odnosa države i pojedinca. To nadalje znači da se svo društveno korisno djelovanje i kontrola tržišta, iza koje stoji država, također stavlja po strani.²⁴ S obzirom da imamo takvo individualističko shvaćanje morala, prema kojem je cijeli sustav okrenut prema sreći i zadovoljstvu pojedinca, a utemeljen je

²⁰ Ibid., p. 447b.

²¹ Usp. Heda Festini, »Dewey o društvu i akciji«, pp. 399–403 i Heda Festini, »The Contemporary Relevance of Dewey's Social Liberalism«, pp. 57–60.

²² Heda Festini, »Dewey o društvu i akciji«, p. 400.

²³ Ibid., p. 400.

²⁴ Ibid., pp. 402–403.

u konceptu *laissez faire*, jasno je da je Benthamov utilitarizam odgovarao »ranom« liberalizmu koji je rezultirao prekomjernim bogaćenjem pojedinih skupina.²⁵ To je u osnovi kritika koju Festini upućuje i suvremenom liberalizmu ili neoliberalizmu te smatra kako je Deweyjevo poimanje »socijalnog« liberalizma zbog toga važno i danas. »Socijalni« liberalizam utemeljen je u Deweyjevom konceptu inteligencije, za koji je ključno kako nije samo individualna sposobnost, već i društvena kategorija.²⁶ Deweyjevo poimanje liberalizma, piše Festini, podrazumijeva razvitak kulture koja će se brinuti za individualne slobode pojedinca kroz razvijanje demokratskih vrijednosti. Za pojam inteligencije Festini pak tvrdi kako je »metoda obrata prošlog iskustva u znanje zbog anticipacije budućnosti.«²⁷ Takav se koncept prema Festini nužno uzdiže na razinu kulture i postaje instrument promjene bez nasilja, kojem je cilj osiguravanje slobode. U takvom proširenom poimanju, inteligencija bi za Deweyja trebala organizirati odgoj, zakonodavstvo i administraciju kako bi se uredile društvene okolnosti koje utječu na moral pojedinaca.²⁸ Pritom, Festini naglašava kako je iz Deweyjevih postavka jasno da je postizanje demokratskih vrijednosti liberalizma nemoguće bez društvene kontrole tržišta.²⁹

Time se ponovno vraćamo na njen tekst o sportu, gdje ona također zaključuje kako je uvjet morala zapravo sređeno ekonomsko tržište. Tek bi se u tom slučaju mogao otvoriti prostor za slobodu, »samoodgoj« i moralno djelovanje, jer, ako se ekonomija uopće ne kontrolira, umanjuje se mogućnost postizanja moralnih odnosa uopće.³⁰ Ovim opisom njene interpretacije Deweyjeva »socijalnog liberalizma« moglo bi se tvrditi kako je kriza sporta zapravo samo simptom dublje političke krize koja svojim globalnim karakterom utječe na svako društvo. S obzirom na to da je već Dewey ustanovio da je za moral društva odgovorna politika, jasno je zašto Festini navodi državu kao moguće rješenje:

»Na pitanje tko to može, jedini je mogući odgovor (barem za sada) zajednica, tj. država ili drugim riječima – državni kapitalizam. No, svojevremeno je Lenjin ustanovio da je državni kapitalizam predvorje socijalizma! Što sad!«³¹

²⁵ Usp. Heda Festini, »The Contemporary Relevance of Dewey's Social Liberalism«, pp. 57–60.

²⁶ Heda Festini, »Dewey o društvu i akciji«, p. 403.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ Za detaljniji opis relevantnosti Deweyjeve usp. Heda, Festini, »The Contemporary Relevance of Dewey's Social Liberalism«, pp. 61–63.

³⁰ Heda Festini »Slobodno vrijeme i rekreativni šport«, p. 448.

³¹ Ibid.

Festini je svojom interpretacijom odnosa slobodnog vremena, sporta i politike pokazala na koji je način danas svaka individualna sloboda ugrožena. Čini se kako se briše slobodno vrijeme kao jedna od mogućnosti slobodnog djelovanja. Deweyjeva vjera u inteligentnu kulturu, kako je interpretira Festini, moguća je tek ako ima osiguranu političku strukturu koja je omogućuje. S obzirom na današnje političke struje, Festini postavlja zadaću ponovnog promišljanja odnosa socijalizma i kapitalizma.³² Ta se tendencija također može iščitati u njenom opisu Deweyjeva odnosa spram Marxove misli.³³ Čini se kako bi se, prema Festinim navođenjima, trebao istražiti odnos Deweyjeva »socijalnog« liberalizma i Marxove misli, kako bi se stvorio teorijski okvir za političko balansiranje pojedinačnih sloboda i društveno korisnih ciljeva kroz reguliranje tržišta.

Zaključak

Svojom analizom Festini je pokazala zašto je sport u svom izvornom smislu nužno povezan sa slobodnim vremenom. To je slobodno vrijeme, što je uočljivo iz njene interpretacije Jankovićeve misli, danas ugroženo konzumerizmom. Prema Festini sport se stoga svodi na spektakl, koji prosječni čovjek samo promatra, a profesionalnim sportašima se ugrožava zdravlje i kontrolira karijera u svrhu profita. Ukratko, sport je za Festini danas postao samo preslika globalne političke situacije, odnosno povratkom tendencija »ranog« liberalizma ili današnjim rječnikom neoliberalizma. Takva tendencija, koja se prema njenoj analizi Deweyjeve misli ogleda u Benthamovom utilitarizmu, pogoduje gomilanju novca u ruke manjina, jer ne postoji nikakva državna regulacija tržišta. To nadalje znači da ne postoji nikakva garancija za održavanje demokratskih vrijednosti, čime se kultura reducira na kulturu novca. Takva je situacija jasna već iz jednostavnih sportskih primjera koje navodi Festini. Umjesto da sport na razini kulture potiče zdravlje i vrline, on u suvremenom društvu potiče želju za zaradom i mržnju (Festini navodi primjer ekscesa navijačkih skupina). Kriza sportskog morala samo je slika jedne šire društvene situacije u kojoj se čini kako uopće nestaje opće društvena odgovornost kao osnovna vrijednost kulture. Ta je vrijednost, što uporno napominje Festini, sačuvana u Deweyjevom konceptu inteligencije i kulture, koji bi trebali sačuvati individualnu slobodu u pravom smislu, za što je potrebna garancija države. Njene misli o sportu i

³² Heda Festini »Ethics and sport«, p. 317.

³³ Usp., Heda Festini »Pogovor« u: John Dewey, *Liberalizam i društvena akcija*, p. 96.

politici stoga su poziv na promišljanje sve dublje krize, koja se već očituje u osnovnim vrijednostima suvremenog društva i globalnoj politici koja ih stvara.

Heda Festini on Sport – A Critique of Neoliberalism

Summary

Heda Festini writes about sport in the article “Slobodno vrijeme i rekreativni šport” (“Free Time and Sport as Recreation”), where she identified a crisis of contemporary sport. Her analysis is based on Vladimir Janković’s concept of free time and the concepts of “elitism” and “olympism”. Festini shows that today’s sport is part of a broader social crisis that endangers culture in general and is based in global political tendencies. In her problematization of politics and sport, Festini references her analysis of Dewey’s “social” liberalism. The goal of this paper is to connect Festini’s thoughts on Dewey’s “social” liberalism and her criticism of sport. With that we will try to round up her critical thoughts on neoliberal politics, that are related to the crisis of culture and sport.

Keywords: Heda Festini, sport, Vladimir Janković, free time, “social” liberalism, neoliberalism